

Горішна Надія Мирославівна

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка

nadiahorishna@yahoo.com,

<http://orcid.org/0000-0002-9724-7098>

СІМЕЙНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ СІМ'ЯМ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Реформи децентралізації влади, деінституалізації інтернатних закладів та впровадження інклюзивної освіти, що відбуваються на даний час в Україні, передбачають створення на місцевому рівні ефективної системи підтримки і допомоги сім'ям з дітьми, у тому числі й тим, які виховують дітей з інвалідністю. Відповідальність за добробут, безпеку і добробут дітей, підтримку сімей, особливо тих, що належать до категорії вразливих, та інших категорій осіб, що потребують допомоги й підтримки з боку держави, покладена на територіальні громади. Реалізація делегованих громадам повноважень вимагає створення соціальних служб у громадах, організацію й надання якісних соціальних послуг, які б враховували потреби населення, але й впровадження у практику соціальної роботи сімейно-орієнтованого підходу. Впровадження останнього є однією із ключових рекомендацій Ради Європи, спрямованих на розвиток соціальних послуг, дружніх до дітей і сімей [1, с.4].

Сімейно-орієнтований підхід визнає біологічну сім'ю дитини найкращим для неї середовищем проживання і розвитку [2, с.152]; збереження і зміцнення сім'ї є оптимальним шляхом до захисту дитини [1, с.22]. Тому у випадку порушення прав дитини, або виникнення інших труднощів, соціальні послуги надаються не лише дитині, а усій сім'ї, щоб вона могла самостійно забезпечувати безпеку дитини і догляд за нею [3, с.60]. Основними цінностями сімейно-орієнтованого підходу є право сім'ї на самовизначення, визнання унікальності як усєї сім'ї, так і окремих її членів, врахування культурної ідентичної сім'ї і повага до неї [1, с.22].

Праці закордонних дослідників розкривають сутність сімейно-орієнтованого підходу (С.Коннард, С.Левандовські, Дж.МакКроскі, Р.Новік, Л.Пірс, Дж.Райкус); особливості його використання у діяльності соціальних працівників у сферах психічного здоров'я (Т.Дішюн, Н.Королоф, Е.Стормшек; Б.Фрізен,) та паліативного догляду (М.Белін, П.Ковач, Д.Фаурі), для вирішення поведінкових проблем (Т.Дішюн, К.Каванах) та вплив на налагодження міжсекторної та міждисциплінарної взаємодії (В.Бар, М.Кумбс, М.Остін, Е.Ромер, Дж.Умбрайт). Разом з тим, результати аналізу наукової літератури свідчать, що незначна кількість закордонних досліджень присвячені висвітленню питань застосування сімейно-орієнтованого підходу у роботі з сім'ями, які виховують дітей з інвалідністю (Д.Келлер, С.Кінш, Д.Сктрок-Лінські та ін.). В Україні ж дослідження з цієї тематики практично відсутні: у працях

Ж.Петрочко, З.Кияниці, розкрито загальні аспекти сімейно-орієнтованого підходу; дослідження Г.Бевз фокусуються на його використанні у роботі із замісними сім'ями.

Мета дослідження полягала в аналізі становлення та особливостей застосування сімейно-орієнтованого підходу у роботі з сім'ями, які виховують дітей з інвалідністю, у США.

Аналіз наукових джерел з проблеми дослідження свідчить, що перехід системи надання соціальних послуг від підходу, орієнтованого на дитину до підходу, орієнтованого на сім'ю, розпочався у 1975 році у США із прийняттям Закону про освіту для дітей з обмеженими можливостями (the Education for All Handicapped Children Act). Ним впроваджувалася система раннього втручання для немовлят та дітей з інвалідністю і їхніх сімей, яка суттєво розширювала роль батьків у системі освіти. Філософія і стратегія раннього втручання, орієнтованого на сім'ю, базувалася на сильних сторонах сім'ї, побудові партнерських відносин з нею з метою надання інформаційних та інших видів послуг батькам [5] задля підтримки розвитку дитини та функціонування сім'ї [6]. Впровадження у 1990-х роках моделей інтеграції та інклюзії дітей з особливими освітніми потребами, деінституалізація закладів інтернатного типу, імплементація програм незалежного і підтриманого проживання у громадах посилили роль сімейно-орієнтованого підходу у соціальній роботі з сім'ями. Зміни, внесені у Закон про освіту осіб з обмеженими можливостями у 1999 році, розширили роль соціальних працівників у загальноосвітніх навчальних закладах та забезпечили можливості їх інтеграції у сферу шкільної соціальної роботи та спеціальної освіти.

Сімейно-орієнтований підхід узгоджується з теорією систем та екологічною теорією, а також підходом, орієнтованим на сильні сторони клієнта. Хоча він і потребує напрацювання власної концептуальної бази, яка б забезпечувала стислий, але всебічний огляд основних аспектів досвіду дітей з інвалідністю та їх сімей, проте добре інтегрується в усталені рамки збору й оцінки інформації та здійснення на їх основі втручання [8, с.119].

При визначенні потреб дітей з інвалідністю та їхніх сімей враховуються такі чинники як, причина, вид і важкість інвалідності, демографічні характеристики сім'ї (етнічна приналежність, культура, соціальний, фінансовий стан тощо), значення, яке надається наявності дитини з інвалідністю, етап життєвого ци-

клу сім'ї, її попереднє функціонування, досвід батьків, їх здатність справлятися зі стресом і вимоги до поведінки й догляду за дитиною.

Відповідно до виявлених потреб, здійснюється організація і надання необхідних соціальних послуг, які, зазвичай, включають, але не обмежуються наступними: підготовка соціальної історії або історії розвитку дитини, індивідуальне і/або групове консультування, адаптації дитини у школі, посередництво та представництва інтересів [4, с.327]. Використовуючи сімейно-орієнтований підхід, соціальні працівники можуть надавати додаткову допомогу батькам, беручи на себе роль координатора або менеджера послуг, залучаючи до розв'язання проблемних питань як персонал школи, так і інших фахівців та служби за її межами.

Загалом дослідники відзначають, що попри розширення використання сімейно-орієнтованого підходу до надання соціальних послуг у таких сферах, як освіта, охорона здоров'я, соціальне забезпечення, у соціальній роботі з дітьми з інвалідністю та їх сім'ями, цей підхід використовується недостатньо.

З метою забезпечення більш ширшого використання цього підходу, соціальним працівникам реко-

мендовано [8, с.129-130]: визнавати й активно заохочувати участь батьків у догляді за своєю дитиною; надавати інформацію, забезпечувати навчання та необхідні ресурси для підтримки максимальної участі сім'ї у вихованні й розвитку дитини; налагоджувати робочі взаємовідносини, які б забезпечували активне залучення дитини, батьків та усієї сім'ї як рівноправних партнерів; застосовувати у контексті сімейно-орієнтованого підходу, модель особистісно-орієнтованого планування для задоволення потреб дитини з інвалідністю; визначати та оцінювати потреби братів і сестер, наявні та необхідні ресурси для їх задоволення; підтримувати право сімей на власний вибір, визначати пріоритети й ресурси, необхідні для поліпшення функціонування всієї родини як єдиного цілого; розвивати навички прийняття рішень, захисту власних прав та прав усіх членів сім'ї; працювати у якості члена міждисциплінарної команди, учасника якої є члени сім'ї; використовувати у роботі з сім'єю полікультурний підхід; використовувати результати наукових досліджень інші джерела знань про сім'ї, які виховують дітей з інвалідністю, забезпечуючи при цьому збереження індивідуальності та унікальності досвіду кожної сім'ї.

Список використаної літератури

1. Кияниця З. П., Петрочко Ж. В. Соціальна робота із вразливими сім'ями та дітьми. Частина I. Сучасні орієнтири та ключові технології. 2017. 256 с.
2. Райкус Дж. Социально-психологическая помощь семьям и детям групп риска: практ. пособие: в 4-х т. Москва: Эксмо, 2009. Т. 4. 416 с.
3. Петрочко Ж. В. Сімейно орієнтований підхід у соціальній роботі. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2016. № 1. С. 59-63.
4. Altshuler S., Kopels S. Advocating in schools for children with disabilities: What's new with IDEA? *Social Work*. 1993. № 48(3). P. 320-329.
5. Bruder M. B. Family-centered early intervention: Clarifying our values for the new millennium. *Topics in Early Childhood Special Education*. 2000. №20(2). P. 105-115.
6. Dunst C.J. Family-centered practices: Birth through high school. *The Journal of Special Education*. 2002. №36(3). pp.139-147.
7. King S. et al. Family-centered service for children with cerebral palsy and their families: a review of the literature. *Seminars in pediatric neurology*. 2004. Т. 11. №1. P.78-86.
8. Strock-Lynskey D., Keller D. W. Integrating a family-centered approach into social work practice with families of children and adolescents with disabilities. *Journal of social work in disability & rehabilitation*. 2007. V.6. №1-2. С.111-134.